

Sava Babić

JEGYZET A BALATONRÓL ÉS A HÁROM KÉKSZEMŰ TESTVÉRRŐL

1999 újévére Balatonfüreden találtam magam a fordítóházban. A frissen felújított, rendbe hozott Lipták-ház a magyar irodalom külföldi fordítóinak ad otthont. A villa – az előtte elterülő kerttel, a néhány szoba, a könyvtár szótárakkal és kézikönyvekkel, a konyha minden szükséges felszereléssel együtt – a világ különböző tájairól érkező fordítók zavartalan munkáját szolgálja. A házzal átellenben egy hatalmas park terül el, amely a tó partján húzódó Tagore-sétányig ereszkedik. Minden itt van, ami szükséges a fordítók munkájához.

Fordítók a világ minden tájáról, főként Európából, de Amerikából és Ázsiából is; a közös nyelv a magyar, csakúgy, mint az irodalom, amit itt fordítanak. Érdekes, minden fordító más magyar író művét fordítja és ritkák az egybeesések. Úgy néz ki, hogy minden irodalom több különböző látószöveget kínál, ami mindenek előtt az értéket befogadó kultúrától függ, döntő a fordítói hozzáállás, a fordító személyisége. De a különös, megfoghatatlan véletlenek egyben kis csodák is, amelyek velünk történnek.

Két hónap itt eltöltött idő alatt sok mindent lehet csinálni, a feltételek szinte ideálisak. Egész nap lehet dolgozni, sétálni a Balaton partján, esténként üldögdélni az újonnan megismert barátokkal, bent a házban vagy a városban. Én fordítottam. Először Krúdy *Szindbád*-ját, majd Márai *Napló*-ját és egy kortárs költő, Oravecz Imre verses regényét, időnként néhány verset és novellát...

Ez elég ellenszolgáltatás lenne a magyar irodalomnak, de én ezeket a műveket lefordítottam volna máshol is, akárhol, ahol lett volna időm dolgozni, akár otthon is. Maga a ház minden kényelmével, és Zsuzsa, a házigazda, aki örködik a vendégek felett, és Füred polgárai, akikkel megismerkedtem – mind azt jelezte, hogy vannak olyan kötelességeim, amikre eddig nem is gondoltam. A tó, ez a kellemes éghajlat, mind egy kivételes civilizáció jegyeit viseli magán. Itt ültetett fát Rabindranath Tagore (1926) sikeres gyógyulása után, később Salvatore Quasimodo (1961), akinek neve egy minden évben, Balatonfüreden megrendezett költői fesztivált fémjelez. Később a kezdeményezésemre, a város beleegyezésével elültettük Hamvas hársfáját (2000). Azóta minden évben Hamvas Béla születésnapján ünnepséget rendeznek.

Az elmúlt idő ide vonzotta a magyar irodalom nagyjait: itt áll a nagy romantikus, Jókai Mór villája (ma múzeum), itt élt és írt éveken át; Blaha Lujza, a híres pesti színésznő egykori villája ma szálloda és vendéglő...

Össze lehetne állítani egy egész antológiát a Balatonról és környékéről szóló alkotásokból. Versek, novellák, leírások sorakoznának... Lehet, hogy ez lenne a tartozásom visszafizetése. Össze kell gyűjteni az anyagot és akkor majd meglátjuk, lehet-e ezekből egy jó könyv. Idő van bőven.

Rácz Péterrel, a ház fő mozgatórugójával megbeszéltük, hogy majd szilveszterkor ismét találkozunk, és együtt várjuk az új évet. Néhány hónappal később, mikor a NATO elkezdte Jugoszláviát bombázni, Péter felajánlotta: mivel valószínű, hogy Belgrádban nincsenek meg a megfelelő munkafeltételeim, miért ne jönnék el ismét Balatonfüredre. Így kerültem újra a házba, sokkal korábban, mint ahogy terveztük, és sikerült befejeznem mind a kilencven Szindbádról szóló novellát, és elkezdtem Márai Sándor *Szindbád hazamegy* című regényének a fordítását. Teljes egészében bekapcsolódtam Balatonfüred irodalmi életébe, szinte a barátaim polgártársává váltam.

Egy irodalmi est, amit a könyvhét alkalmából rendeztek, a Balatonról, Veszprémről, Balatonfüred és környékéről szólt. Kilián László író és újságíró ösztönzi két beszélgetőtársát, azok meg önállóan, vigyázva, nehogy összekeverjék az embereket és azok sorsát, felváltva sorolják az adatokat, rendszerezik a műveket, keresztezik a sorsokat, tragédiák és komikus részletek, éledezik a Balaton, villák és nyaralások, pincék és vendéglők, szerelmek és haragok, sikerek és bukások, pikánsabb részletek, nagy kérdések... Felszólal Alexa Károly, kritikus és irodalomtörténész és Géczi János, költő, esszéista, tudós, festő, egy tudományos folyóirat szerkesztője – egyike azoknak a ritka irodalmi szeánszoknak, amelyek a megtestesült varázslatosságukról emlékeztetnek. Lassan-lassan besiklik a beszélgetésbe a Cholnoky testvérek egyike. Cholnoky Viktort, a legidősebb testvért már régebről ismerem, olvastam különös novelláit, de nem ismerem sem Jenő, a tudós, geográfus, sem a legfiatalabb, László prózáiró munkásságát.

Szinte magától jön az ötlet: miért ne lehetne összegyűjteni mindhárom testvér munkáját és egy válogatást készíteni belőlük szerb nyelven? Viktor novellái nagyon vonzóak, és mindenképpen le kell fordítani őket. Ha Jenő és László munkáiban is találhatóak jelentős művek, kész a válogatás, ami felöleli nemcsak a különleges családot, hanem magát a Balatont és környékét is.

Épp, hogy bejelentettem, mit tudnék esetleg összeállítani, Géczi János szó szerint betemetett folyóiratokkal és a Cholnoky testvérek könyveivel. Az olvasás azonnal megkezdődött, itt a Balatonon. Ami Viktor novelláit illeti, csak ki kellett válogatni a legjobbakat és a legérdekesebbeket, tíz darabot. A legfiatalabb testvér, László prózáit elolvasva, a *Prikk mennyei útja* című regényére esett a választásom.

A középső testvér, Cholnoky Jenő művei viszont különleges kalandot ígértek, tudósról és nem irodalmárról lévén szó. Gyorsan kiderült, hogy azon ritka tudósok közé tartozott, akik igen izgalmas tanulmányokat írtak. El volt telve a Balatonnal, az Adriával, a mediterráneummal... Utazott Kínában, Amerikában... Átfogó és jelentős műveket hagyott hátra, amelyek nemcsak tudományos, de irodalmi szempontból is jelentősek. Író testvéreivel nem volt gondom, azokat a műveket választottam, amelyeket a legjobbaknak és legéletképesebbeknek tartottam; Jenő munkássága viszont akkora terjedelmű és akkora értéket képvisel, hogy rangsort kellett felállítani írásai között. Nagy dilemma elé állított, hogy a Mediterránról és a tengerszorosokról szóló könyvéből, vagy az Adriáról szóló kötetéből fordítsak le fejezeteket. De nagyon érdekesek voltak a Magyarországról, a Veszprémről és környékéről, valamint a Dunántúlról szóló írásai is. Irodalmi szempontokat vettem figyelembe, amikor

csak két korai esszét, a Kínáról és a Balatonról szólót választottam, valamint két fejezetet a *Balaton* című monográfiából. Hozzátenném, hogy az egész monográfia megérdemelné, hogy lefordítsam szerbre. Nagyszerű olvasmány, egyrészt komoly tudományos igényű munka, másrészt könnyed, olvasmányos, az olvasók szélesebb körének szól.

A Balatonon még valami történt, ami alátámasztja Cholnoky Jenő, a tudós és író értékét. Én is sétálgattam a tó mellett, különböző napszakokban, télen és nyáron, körülnéztem a vízen és kint a parton, madarak és halak, ég és növények, éreztem a szelek irányát és a hullámzást... Gondoltam, mint minden naiv teremtmény, hogy azt látom, amit nézek. Csak miután Cholnoky Balatonról szóló könyvét elolvastam, kezdtem rájönni, hogy mindaddig szinte semmit se láttam. Cholnoky Jenő felfedi nekem a Balatont, amit nézek, ugyanúgy, ahogy Kínát, amit nem is látok. Ez az erő nemcsak egy tudóst, de egy író is képvisel. Azóta másképp látom a Balatont, csakúgy, mint ahogy másképp láttam az Ohridi tavat is miután elolvastam Siniša Stanković könyvét.

Végül Cholnoky Jenő megírta önéletrajzát, amely bemutatja az egész Cholnoky családot is egy családregény formájában. Ebből a műből is kiválasztottam két fejezetet. Az egyik a családról, a másik pedig a tudós egyik tragédiájáról szól. Szinte nem is kell majd előszót írni a könyvhöz, olyan hiteles az írása.

Így állt össze a könyv, amit három testvér írt, három ember, akiket megbélyegzett a kékszemű sors. Féltő, hogy a szerkesztő tanulmányai megzavarják a könyv szerkezetét, amiben két igazi prózaíró szerepel, s mellettük a harmadik, aki tudományosan hű maradt a valósághoz, de mégis mintha túltett volna rajtuk a képzelet terén. A kapcsolat magától létrejött, a testvérek összefonódnak, csakúgy, mint sorsaik.

Már csak a munka maradt. A fordítás. Hazaérkezésem után Belgrádban, 1999 júliusában lefordítottam Viktor novelláit, augusztusban a Durmitor hegységben, a Fekete-tó mellett Jenő írásait, szeptemberben, ismét Belgrádban Cholnoky László regényét. A század első felét, a két világháborúval határolt időt öleli fel a három alkotó.

A Cholnoky testvérek köré fonódott élet, a Balaton, Veszprém, Balatonfüred, a bortermő hegyoldalak, a pincék, a barátok – egybegyűjtve egy könyvben. Próbálkozás, hogy megháláljam az adósságot azoknak az embereknek, akikkel együtt eszem, iszom és beszélgetek. Mindig a legfontosabbról, a művészetről, ars longa ...

Belgrád, 2000.

Tóbiás Krisztián fordítása